

Matthew 28:19
εις τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος
A Text-Critical Investigation

Tim Hegg • TorahResource • 2006

In some recent Christological discussions, the tripartite designation included in the standard texts of Matthew 28:19 has often been suspect. The problem is that it sounds far too trinitarian to have been included in Matthew's original words. As a result, a few modern scholars have suggested that the ending of Matthew's gospel might well have been added by later scribes under the influence of the Trinitarian controversies that embroiled the Christian Church in the 3rd and 4th Centuries. The primary evidence upon which such suggestions rest is the quote or allusion to this text in the writings of Eusebius. As an example, we may note his words in *Ecclesiastical History*, Book III.5.ii:

For the Jews after the ascension of our Saviour, in addition to their crime against him, had been devising as many plots as they could against his apostles. First Stephen was stoned to death by them, and after him James, the son of Zebedee and the brother of John, was beheaded, and finally James, the first that had obtained the episcopal seat in Jerusalem after the ascension of our Saviour, died in the manner already described. But the rest of the apostles, who had been incessantly plotted against with a view to their destruction, and had been driven out of the land of Judea, went unto all nations to preach the Gospel, relying upon the power of Christ, who had said to them, "Go ye and make disciples of all the nations in my name."

On the basis of this Eusebian quote as well as the apparent "baptismal formula" of Acts and the Epistles, some commentators have suggested that the tripartite phrase of v. 19 was a liturgical interpolation or expansion on the original words of our Master, which enjoined baptism "in My name" rather than in the "name of the Father, and of the Son, and of the Holy Spirit." Hagner explains:

In enkele recente christologische discussies werd de driedelige aanduiding in de standaard teksten van Matteüs 28:19 opgenomen, vaak verdacht. Het probleem is dat het te veel weg heeft van de Drievuldigheidslere om in de oorspronkelijke woorden van Mattheüs te zijn opgenomen. Als gevolg daarvan hebben een paar hedendaagse geleerden gesuggereerd dat het einde van het evangelie van Matteüs door latere schriftgeleerden goed kon zijn toegevoegd onder invloed van de Drievuldigheidscntroversen waarin de christelijke kerk in de 3de en 4de eeuw verwickeld raakte. Het primaire bewijs waarop dergelijke suggesties berust is de aanhaling of zinspeling op deze tekst in de geschriften van Eusebius. Als voorbeeld kunnen we nota nemen van zijn woorden in *Ecclesiastical History* (*Kerkgeschiedenis*), Boek III.5.ii:

Want de joden hadden na de hemelvaart van onze Verlosser, in aanvulling op hun misdaad tegen hem, zoveel samenzweringen als ze konden tegen zijn apostelen beraamd. Eerst werd Stephanus door hen gestenigd tot de dood, en na hem werd Jakobus, de zoon van Zebedeüs en de broer van Johannes, onthoofd, en ten slotte overleed Jakobus, de eerste die de bisschoppelijke zetel in Jeruzalem na de hemelvaart van onze Verlosser had verkregen, op de reeds beschreven wijze. Maar de rest van de apostelen, waar tegen onophoudelijk samenzweringen werden beraamd met het oog op hun vernietiging, en die uit het land Judea waren verdreven, gingen naar alle natiën om het Evangelie te prediken, steunend op de macht van Christus, die tot hen gezegd had: "Gaat heen en maak in mijn naam van alle naties discipelen."

Op basis van dit Eusebius citaat evenals de schijnbare "doop-formule" van Handelingen en de Brieven, hebben sommige commentatoren gesuggereerd dat de driedelige zin van vers 19 een liturgische interpolatie of uitbreiding is op de originele woorden van onze Meester, die zich verheugde in het dopen "in Mijn naam" i.p.v. in de "naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest." Hagner legt uit:

The threefold name (at most only an incipient trinitarianism) in which the baptism was to be performed, on the other hand, seems clearly to be a liturgical expansion of the evangelist consonant with the practice of his day (thus Hubbard; cf *Didymus* 7.1). There is a good possibility that in its original form, as witnessed by the ante-Nicene Eusebian form, the text read "make disciples in my name" (see Conybeare). This shorter reading preserves the symmetrical rhythm of the passage, whereas the triadic formula fits awkwardly into the structure as one might expect if it were an interpolation.¹

But even Hagner does not deny that the tripartite designation is original to Matthew's Gospel, only that Matthew may have himself expanded the words of Yeshua:

In contrast to John's baptism, this baptism brings a person into an existence that is fundamentally determined by, ie, ruled by, Father, Son, and Holy Spirit (εις τόν ὄνομα, "in my name," in 18:20).²

We should be careful not to be persuaded by deceptive pseudo-scholarship often found in our day. For instance, Willis³ extracts a quote from R.V.G. Tasker's commentary on Matthew⁴ making it appear as though the author of this exposition agrees that the tripartite phrase is not original in Matthew's Gospel.

Willis writes:

The Tyndale New Testament Commentaries, I, 275:
It is often affirmed that the words in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost are not the *ipsissima verba* [exact words] of Jesus, but...a later liturgical addition.

But this is a deceptive quote because it represents the description of what others believe, not what the author himself holds. Here is the actual quote with its context:

Secondly, it is often affirmed, that the words *in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost* are not the *ipsissima verba* [the words themselves] of Jesus, but either the evangelist's words put into His mouth, or a later liturgical addition. It is argued that on the lips of Jesus they are an anachronism; that the early Church did not in fact use them as a baptismal formula till the second century; and that Eusebius of Caesarea in quoting this passage often omits or varies these words.

De drievoudige naam (hooguit een beginnende drie-enigheid), waarin de doop moest worden uitgevoerd, lijkt anderzijds duidelijk een liturgische uitbreiding van de evangelist te zijn die met de praktijk van zijn tijd strookt (aldus Hubbard, zie *Didymus* 7.1). Er is een goede mogelijkheid dat de tekst in haar oorspronkelijke vorm, zoals blijkt uit de ante-Nicea Eusebius vorm, "maak discipelen in mijn naam" was (zie Conybeare). Deze kortere lezing behoudt het symmetrische ritme van de passage, terwijl de drievoudige formule onhandig in de structuur past zoals je zou verwachten als het een tussenvoeging was.¹

Maar zelfs Hagner ontkent niet dat de driedelige aanwijzing origineel is bij het Evangelie van Matteüs, alleen dat Matteüs de woorden van Yeshua zelf kan hebben uitgebreid:

In tegenstelling tot de doop van Johannes, brengt dit doopsel een persoon in een bestaan dat in feite wordt bepaald door, d.w.z. geregeerd door, Vader, Zoon en Heilige Geest (εις τόν ὄνομα, "in mijn naam," in 18:20)²

We moeten oppassen dat we niet door misleidende pseudo-wetenschap, die we in onze dagen vaak tegenkomen, overgehaald worden. Bijvoorbeeld, Willis³ haalt een citaat uit de commentaar van R.V.G. Tasker op Matteüs⁴ waardoor het lijkt alsof de auteur van deze uiteenzetting ermee instemt dat de driedelige zin in het Matteüs-evangelie niet origineel is.

Willis schrijft:

De Tyndale Commentaren op het Nieuwe Testament, I, 275:
Het is vaak bevestigd dat de woorden in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest niet de *ipsissima verba* [exacte woorden] van Jezus, maar ... een later liturgische toevoeging zijn.

Maar dit is een misleidend citaat, want het geeft weer wat anderen geloven, niet wat de auteur zelf vasthoudt. Hier is het werkelijke citaat in zijn context:

Ten tweede, het wordt vaak bevestigd, dat de woorden *in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest* niet de *ipsissima verba* [de woorden zelf] van Jezus zijn, maar ofwel de in zijn mond gelegde woorden van de evangelist, of een latere liturgische toevoeging zijn. Beweerd wordt dat zij op de lippen van Jezus een anachronisme zijn; dat de vroege Kerk als doop-formule tot de tweede eeuw in feite niet gebruikte, en dat Eusebius van Caesarea in het citeren van deze passage deze woorden vaak weglief of veranderde.

On the other hand, the words are found in all extant Mss; and it is difficult to see why the evangelist should have inserted them if at the time when he was writing they formed no part of the Church's liturgy. It is also difficult to suppose that, if Eusebius had really known of Mss which omitted these words, some trace of the influence of these Mss would not have survived in the textual tradition. Furthermore, it may well be that the true explanation why the early Church did not at once administer baptism in the threefold name, is that the words of xxviii.19 were not originally meant by our Lord as a baptismal formula. He was not giving instructions about the actual words to be used in the service of baptism, but, as has already been suggested, was indicating that the baptized person would by baptism pass into the possession of the Father, the Son, and the Holy Ghost.⁵

Willis also quotes from *Hastings Dictionary of the Bible* in order to provide proof that scholars generally regard the tripartite phrase of Matthew 28:19 to be a late Catholic addition. However, if one consults the article itself,⁶ one discovers that the quote given is extracted from a list of four general hypotheses offered by scholars regarding the tripartite phrase, a hypothesis which the author of the article (Alfred Plummer) rejects! Willis also offers the following quote from *ISBE*, mistakenly said to be from the article on "Baptism" when it is, in fact, extracted from the article on "Sacraments."

Matthew 28:19 in particular only canonizes a later ecclesiastical situation, that its universalism is contrary to the facts of early Christian history, and its Trinitarian formula (is) foreign to the mouth of Jesus.⁷

Here is the quote in its fuller context:

(1) In regard to Baptism it has been argued that as Mk 16:15f occurs in a passage (16:9-20) which textual criticism has shown to have formed no part of the original Gospel, Mt 28:19, standing by itself, is too slender a foundation to support the belief that the ordinance rests upon an injunction of Jesus, more especially as its statements are inconsistent with the results of historical criticism. These results, it is affirmed, prove that all the narratives of the Forty Days are legendary, that Mt 28:19 in particular only canonizes a later ecclesiastical situation, that its universalism is contrary to the facts of early Christian history, and its Trinitarian formula "foreign to the mouth of Jesus" (see Harnack, *History of Dogma*, I, 79, and the references there given).

Aan de andere kant, worden de woorden in alle (nog) bestaande handschriften gevonden, en is het moeilijk in te zien waarom de evangelist ze zou hebben ingevoegd indien op het tijdstip waarop hij aan het schrijven was ze geen enkel deel van de liturgie van de Kerk vormden. Het is ook moeilijk om te veronderstellen dat, indien Eusebius echt had geweten van handschriften die deze woorden hadden weggelaten, geen enkel spoor van de invloed van deze handschriften de tekstuele traditie zou hebben overleefd. Bovendien is het goed mogelijk dat de ware verklaring waarom de vroege Kerk niet meteen de doop in de drievoudige naam toediende, is dat de woorden van xxviii.19 oorspronkelijk niet als een doopformule door onze Heer waren bedoeld. Hij was niet bezig met instructies geven over de feitelijke woorden die hoorden te worden gebruikt in de doopdienst, maar, zoals reeds is gesuggereerd, aangaf dat de gedoopte persoon door de doop in het bezit van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest zou overgaan.⁵

Willis citeert ook uit *Hastings Dictionary of the Bible (Hastings Woordenboek van de Bijbel)* om een bewijs te leveren dat de geleerden in het algemeen de driedelige zin van Mattheus 28:19 als een late katholieke aanvulling beschouwen. Echter, als men het artikel zelf⁶ raadpleegt, ontdekt men dat het aangehaalde citaat uit een lijst van vier algemene hypothesen komt door de geleerden betreffende de driedelige zinsnede aangeboden, een hypothese die de auteur van het artikel (Alfred Plummer) verwerpt! Willis biedt ook het volgende citaat uit *ISBE*, verkeerdelijk aangeduid als uit het artikel over de "doop" afkomstig, terwijl het in feite uit het artikel over "sacramenten" komt.

Mattheüs 28:19 canoniseert met name slechts een latere kerkelijke situatie, zodat haar universalisme in strijd is met de feiten van de vroege christelijke geschiedenis, en de Drie-enige formule vreemd is aan de mond van Jezus.⁷

Hier is het citaat in zijn ruimere context:

(1) Met betrekking tot de doop werd aangevoerd dat zoals Mc 16:15v in een passage (16:9-20) voor komt, waarvan de tekstkritiek heeft aangetoond dat het geen deel van het oorspronkelijke evangelie is, Mt 28:19, op zichzelf staand, een te zwake basis vormt voor de overtuiging dat de verordening op een bevel van Jezus berust, temeer daar haar verklaringen in strijd zijn met de resultaten van de historische kritiek. Deze resultaten, dat is bevestigd, bewijzen dat alle verhalen van de Veertig Dagen legendarische zijn, dat Mt 28:19 met name slechts een latere kerkelijke situatie canoniseert, dat haar universalisme in strijd is met de feiten van de vroege christelijke geschiedenis, en de driedelige formule "vreemd aan de mond van Jezus" is (zie Harnack, *History of Dogma*, I, 79, en de verwijzingen aldaar).

It is evident, however, that some of these objections rest upon anti-supernatural pre-suppositions that really beg the question at issue, and others on conclusions for which real premises are wanting. Over against them all we have to set the positive and weighty fact that from the earliest days of Christianity Baptism appears as the rite of initiation into the fellowship of the church (Acts 2:38,41, *et passim*), and that even Paul, with all his freedom of thought and spiritual interpretation of the gospel, never questioned its necessity (compare Rom 6:3 ff; 1 Cor 12:13; Eph 4:5). On any other supposition than that of its appointment by our Lord Himself it is difficult to conceive how within the brief space of years between the death of Jesus and the apostle's earliest references to the subject, the ordinance should not only have originated but have established itself in so absolute a manner for Jewish and Gentile Christians alike.⁸ (emphasis mine)

Willis' deception in misquoting sources in order to make them say precisely the opposite of what the authors intended is nothing short of reprehensible,⁹ but unfortunately it represents the misinformation all too often encountered on the internet.¹⁰

This is not to negate the fact that some modern scholars do consider the tripartite phrase of Matthew 28:19 to be a "later interpolation." For instance, Bultmann writes:

The one baptizing names over the one being baptized the name of "the Lord Jesus Christ," later expanded to the name of the Father, the Son, and the Holy Spirit (first attested in Did. 7:1, 3, Justin Apol. 61:3, 11, 13; also found in Mt. 28:19, but this is perhaps a case of later interpolation).¹¹

Others have followed him in suggesting that the tripartite phrase was added to the explicit words (*ipsissima verba*) of Yeshua. But we should be careful not to confuse the viewpoint that the tripartite phrase is a "later interpolation" with the idea that the phrase was not original in Matthew's Gospel but was added in the later centuries. Some of those who consider the possibility of a "later interpolation" mean that Matthew himself interpolated the words of Yeshua, and that the tripartite phrase is original to the Gospel. Likewise, what has caused many to suspect the tripartite phrase in Matthew 28:19 is that they are considering it a "baptismal formula," that is, the prescribed liturgical words required to be said at a baptism.

Het is echter duidelijk, dat sommige van deze bezwaren op antibovennatuurlijke vooronderstellingen berusten die de vraag in kwestie ontwijken, en andere op conclusies waarvoor echte uitgangspunten ontbreken. Tegenover dat alles moeten we het positieve en gewichtige feit stellen dat vanaf de vroegste dagen van het christendom de doop als de rite van inleiding in de gemeenschap van de kerk voorkomt (Hand. 2:38,41, *et passim*), en dat zelfs Paulus, met al zijn vrijheid van denken en spirituele interpretatie van het evangelie, nooit de noodzaak ervan in twijfel getrokken (vergelijk Rom. 6:3v; 1 Kor. 12:13; Ef. 4:5). Op elke andere veronderstelling dan die van haar instelling door onze Heer Zelf is het moeilijk denkbaar dat, in de weinige jaren tussen de dood van Jezus en de vroegste verwijzingen van de apostelen naar het onderwerp, de opdracht niet alleen zou zijn ontstaan maar zich op zo'n absolute wijze hebben ingesteld, voor zowel joodse als niet-Joodse christenen.⁸ (nadruk van mij)

Willis' misleiding in het fout citeren van bronnen om ze precies het tegenovergestelde te doen zeggen van wat de auteurs bedoelden is ronduit verwerpelijk,⁹ maar het vertegenwoordigt helaas de onjuiste informatie die we maar al te vaak op de internet tegengekomen.¹⁰

Dit is niet bedoeld als ontkenning van het feit dat sommige hedendaagse geleerden de driedelige zin van Mattheus 28:19 als een "latere interpolatie" beschouwen te zijn. Bijv., Bultmann schrijft:

Degene die doopt noemt over degene die gedoopt wordt de naam van "de Here Jezus Christus", later uitgebreid met de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest (voor het eerst bevestigd in Did. 7:1, 3, Justin Apol. 61:3, 11, 13; ook gevonden in Mt. 28:19, maar dit is misschien een geval van latere tussenvoeging).¹¹

Anderen hebben hem gevolgd in het suggereren dat de driedelige zin aan de expliciete woorden (*verba ipsissima*) van Yeshua werd toegevoegd. Maar we moeten oppassen niet het standpunt dat de driedelige zin is een "latere tussenvoeging" is te verwarren met het idee dat de zinsnede in het Evangelie van Matteüs niet origineel is maar in de latere eeuwen werd toegevoegd. Sommigen van degenen die de mogelijkheid van een "latere tussenvoeging" overwegen, menen dat Matteüs zelf de woorden van Yeshua tussenvoegde, en dat de driedelige zin van het evangelie origineel is. Zo is ook wat velen de driedelige zin in Matteüs 28:19 doet wantrouwen, dat ze het een "doopformule" beschouwen, d.w.z. de voorgeschreven liturgische woorden die bij een doop moeten worden gezegd.

When our text is considered as a baptismal formula, it stands against the consistently used baptismal formula found in Acts and the Epistles, which is that one is baptized “in(to) the name of Yeshua” or “in(to) Yeshua Messiah” or some near equivalent (e.g., Acts 2:38; 8:16; 10:48; 19:5; cf. Rom 6:3). But there is no clear reason to presume that Matthew is giving us a “baptismal formula.” Note the remarks of Carson:

Many deny the authenticity of this Trinitarian formula, however, not on the basis of doubtful reconstructions of the development of doctrine, but on the basis of the fact that the only evidence we have of actual Christian baptisms indicates a consistent monadic formula baptism in Jesus’ name (Acts 2:38; 8:16; 10:48; 19:5; similarly, passages such as Rom 6:3). If Jesus gave the Trinitarian formula, why was it shortened? Is it not easier to believe that the Trinitarian formula was a relatively late development? But certain reflections give us pause.

1. It is possible, though historically improbable, that the full Trinitarian formula was used for pagan converts, and “in the name of Jesus” for Jews and proselytes. But this is doubtful, not least because Paul, the Apostle to the Gentiles, never uses a Trinitarian formula for baptism.
2. Trinitarian ideas are found in the resurrection accounts of both Luke and John even if these evangelists do not report the Trinitarian baptismal formula. The faith to be proclaimed was in some sense Trinitarian from the beginning. “This conclusion should not come as a great surprise: the Trinitarian tendencies of the early church are most easily explained if they go back to Jesus Himself; but the importance of the point for our study is that it means that Matthew’s reference to the Trinity in chapter 28 is not a white elephant thoroughly out of context” (D. Wenham, “Resurrection,” p. 53).
3. The term “formula” is tripping us up. There is no evidence we have Jesus’ *ipsissima verba* here and still less that the church regarded Jesus’ command as a baptismal formula, a liturgical form the ignoring of which was a breach of canon law. The problem has too often been cast in anachronistic terms. E. Riggenbach (*Der Trinitarische Taufbefehl* Matt. 28:19 [Gutersloh: C. Bertelsmann, 1901]) points out that as late as the Didache, baptism in the name of Jesus and baptism in the name of the Trinity coexist side by side: the church was not bound by precise “formulas” and felt no embarrassment at a multiplicity of them, precisely because Jesus’ instruction, which may not have been in these precise words, was not regarded as a binding formula.¹²

Wanneer onze tekst wordt gezien als een doopformule, staat het tegenover de consequent gebruikte doopformule die in Handelingen en de Brieven wordt gevonden; die is dat men “in de naam van Yeshua” of “in Yeshua Messiah” of wat daar dichtbij komt (bijv. Hand. 2:38; 8:16; 10:48; 19:5; zie. Rom 6:3) wordt gedoopt. Maar er is geen duidelijke reden om te veronderstellen dat Matteüs ons een “doopformule” geeft. Let op de opmerkingen van Carson:

Velen ontkennen de echtheid van deze driedelige formule, echter niet op basis van twijfelachtige reconstructies van de ontwikkeling van de leer, maar op basis van het feit dat het enige bewijs dat we hebben van de werkelijke christelijke doop duidt op een consistente ondeelbare doopformule in Jezus’ naam (Hand. 2:38; 8:16; 10:48; 19:5; en evenzo, passages zoals Rom 6:3). Als Jezus de driedelige formule gaf, waarom werd ze verkort? Is het niet gemakkelijker om te geloven dat de driedelige formule een relatief late ontwikkeling was? Maar bepaalde overwegingen geven ons pauze.

1. Het is mogelijk, alhoewel historisch onwaarschijnlijk, dat de volledige driedelige formule voor heidense bekeerlingen werd gebruikt, en “in de naam van Jezus” voor Joden en proselieten. Maar dit is twijfelachtig, niet het minst omdat Paulus, de apostel van de heidenen, nooit een driedelige formule voor de doop gebruikte.
2. Driedelige ideeën zijn te vinden in de opstandingverhalen van zowel Lucas als Johannes, ook al maken deze evangelisten geen melding van de driedelige doopformule. Het te verkondigen geloof was in zekere zin driedelig vanaf het begin. “Deze conclusie moet geen grote verrassing zijn: de driedelige tendensen van de vroege kerk zijn het gemakkelijkst te verklaren als ze terug te gaan naar Jezus zelf, maar het belang van het punt voor onze studie is dat het betekent dat Matteüs’ verwijzing naar de Drie-eenheid in Hoofdstuk 28 geen witte olifant helemaal uit de context is” (D. Wenham, “Resurrection”, blz. 53).
3. De term “formule” doet ons struikelen. Er is geen bewijs dat wij hier Jezus’ *ipsissima verba* hebben en nog minder dat de kerk Jezus’ gebod als een doopformule beschouwde, een liturgische vorm die het negeren van wat een schending van het kerkelijk recht was. Het probleem werd te vaak in anachronistische termen gegoten. E. Riggenbach (*Der Trinitarische Taufbefehl* Matt. 28:19 [Gutersloh: C. Bertelsmann, 1901]) wijst erop dat tot aan de Didache (vroeg christelijk geschrift in het Grieks uit begin 2de eeuw), de doop in de naam van Jezus en de doop in de naam van de Drie-eenheid naast elkaar kan aantreffen: de kerk was niet gebonden aan precieze “formules” en voelde geen schaamte bij een veelvoud ervan, precies omdat Jezus’ instructie, die mogelijk niet in deze precieze woorden is geweest, niet als een bindende formula werd beschouwd.¹²

It is not uncommon to hear the notion that the tripartite phrase in Matthew 28:19 is suspect on text critical grounds, but when one consults the data itself, such claims are entirely unfounded. Every extant Greek biblical manuscript that contains this verse of Matthew has the tripartite phrase.¹³ One would expect that if, indeed, Matthew's original (whether one presumes a Greek or Hebrew original, or both) did not include the tripartite phrase, that at least some early witnesses to this original would have remained. But not one single witness, early or late, gives evidence that 28:19 ever existed without the tripartite phrase. When we look at the versions the same situation obtains. The Syriac Peshitta (in all of its extant witnesses), the Vulgate, the Coptic, the Slovak versions — all have the tripartite phrase. Plummer's conclusion is therefore warranted:

It is incredible that an interpolation of this character can have been made in the text of Mt. without leaving a trace of its unauthenticity in a single MS. or Version. The evidence for its genuineness is overwhelming.¹⁴

Some, like George Howard,¹⁵ seek to use the text of the Shem Tov (Even Bohan) Matthew to suggest that the original text of Matthew did not contain the tripartite phrase. Matthew 28:19 reads as follows in the Shem Tov Matthew:

ציויתי אשר הדברים כל לקיים אותם [ולמדן] ושמרו אתם לכו
עולם עד אתכם, "You go and guard [teach] them to
establish all the words which I commanded you
forever."

Howard suggests the possibility that this shorter ending of Matthew's Gospel may reflect a text which Eusebius also had. In the course of the article, Howard refers to a well known article by F. C. Conybeare ("The Eusebian Form of the Text Matth. 28, 19" *ZNW* 2 [1901], 275–88) which purports to give evidence for the later addition of the tripartite phrase.¹⁶ He also references a *logion* accredited to Yeshua in a medieval Muslim text¹⁷ which some thought paralleled a short ending for Matthew. David Flusser also felt this might be the case.¹⁸ However, a number of scholars responded quite negatively to these claims, offering substantial evidence to the contrary.¹⁹

Het is niet ongewoon om het idee te horen dat de driedelige zin in Matteüs 28:19 op tekst kritische grond verdachte is, maar wanneer men de gegevens zelf raadpleegt, zijn dergelijke claims volledig ongegrond. Elke overgeleverde Grieks Bijbelse manuscript dat dit vers van Matteüs bevat, heeft de driedelige zinsnede.¹³ Men zou verwachten dat inderdaad als, Matteüs' oorspronkelijke (of men al dan niet een Griekse of Hebreeuwse origineel, of beide veronderstelt) de driedelige zin niet had, dat ten minste enkele vroege getuigen van dit oorspronkelijke zouden zijn overgebleven. Maar geen enkel getuigenis, vroeg of laat, bewijst dat 28:19 ooit zonder de driedelige zin bestond. Wanneer we naar de versies kijken, krijgen we dezelfde situatie. De Syrische Peshitta (in al haar bestaande getuigen), de Vulgaat, de Koptische, de Slowaakse versies - hebben allemaal de driedelige zin. Plummer's conclusie is derhalve gerechtvaardigd:

Het is ongelooflijk dat een interpolatie van dit karakter in de tekst van Mt. kan hebben plaatsgevonden zonder een spoor van haar niet authenticiteit in ook maar één enkele manuscript of versie. Het bewijs voor de echtheid is overweldigend.¹⁴

Sommigen, zoals George Howard,¹⁵ proberen de tekst van de Shem Tov (Even Bohan) Matthew te gebruiken om te suggereren dat de oorspronkelijke tekst van Matteüs de driedelige zinsnede niet bevatte. Matteüs 28:19 luidt als volgt in de Shem Tov Matthew:

"Gij gaat en bewaakt [leert] ze om alle woorden vast te stellen die Ik u geboden heb voor altijd."

Howard suggereert dat dit kortere einde van Matteüs' evangelie mogelijk een tekst weergeeft die Eusebius ook had. In de loop van het artikel verwijst Howard naar een bekend artikel van F.C. Conybeare ("De Eusebiaanse vorm van de Matth. 28,19 tekst " *ZNW* 2 [1901], 275–88), dat beweert bewijs te geven voor de latere toevoeging van de driedelige zinsnede.¹⁶ Hij verwijst ook naar een aan Yeshua toegeschreven *logion* in een middeleeuwse islamitische text¹⁷ dat volgens sommigen parallellen vertoont met een korte afsluiting voor Mattëus. Ook David Flusser dacht dat dit misschien het geval kon zijn.¹⁸ Een aantal onderzoekers reageerden echter heel ontkennend op deze claims en gaven aanzienlijk bewijsmateriaal voor het tegendeel.¹⁹

Given the large textual discrepancies between the Shem Tov Matthew and all other known manuscripts of the Gospel, and while we may applaud Howard's efforts to show possible "ancient readings" embedded in the Shem Tov text, it hardly seems warranted to use this 14th Century source for text critical issues unless the variant readings it offers show some corroborative evidence from other manuscripts. Additionally, the other two Hebrew Matthews (du Tillet and Münster) both contain the tripartite phrase in Matthew 28:19.

This brings us to the one piece of evidence most often cited by those who contend that the tripartite phrase in Matthew 28:19 is a later addition motivated by trinitarian concerns of the later Christian Church: the quotes or allusions to this text in the writings of Eusebius. As noted above, Eusebius quotes or alludes to Matthew 28:19 with the words "make disciples of all the nations in My name." This is found a number of times in his *Ecclesiastical History*,²⁰ but there is more that needs to be said. First, Eusebius did know of the tripartite phrase in Matthew 28:19. In his Letter to the Church of Cesarea we read his confession of faith in light of the Council of Nicea:

We believe in One God, the Father Almighty, the Maker of all things visible and invisible. And in One Lord Jesus Christ, the Word of God, God from God, Light from Light, Life from Life, Son Only-begotten, first-born of every creature, before all the ages, begotten from the Father, by whom also all things were made; who for our salvation was made flesh, and lived among men, and suffered, and rose again the third day, and ascended to the Father, and will come again in glory to judge quick and dead, And we believe also in One Holy Ghost; believing each of These to be and to exist, the Father truly Father, and the Son truly Son, and the Holy Ghost truly Holy Ghost, as also our Lord, sending forth His disciples for the preaching, said, Go, teach all nations, baptizing them in the Name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost. Concerning whom we confidently affirm that so we hold, and so we think, and so we have held aforesaid, and we maintain this faith unto the death, anathematizing every godless heresy. That this we have ever thought from our heart and soul, from the time we recollect ourselves, and now think and say in truth, before God Almighty and our Lord Jesus Christ do we witness, being able by proofs to show and to convince you, that, even in times past, such has been our belief and preaching.²¹ (emphasis mine)

Gezien de grote tekstuele afwijkingen tussen het Shem Tov Matthew en alle andere bekende manuscripten van het Evangelie, en hoewel we Howard's inspanningen om mogelijke "oude lezingen" ingebed in de Shem Tov tekst aan te tonen kunnen toejuichen, lijkt het nauwelijks gerechtvaardigd om deze 14de-eeuwse bron te gebruiken voor tekstkritische uitgaven tenzij de verschillende lezingen die ze biedt gedragen worden door ondersteunend bewijsmateriaal vanuit andere handschriften. Bovendien bevatten de andere twee Hebreeuwse Matteüs teksten (du Tillet en Münster) beide de driedelige zin in Matteüs 28:19.

Dit brengt ons bij het ene bewijsstuk dat het vaakst wordt genoemd door degenen die beweren dat de driedelige zin in Matteüs 28:19 een latere toevoeging is ingegeven door drie-vuldigheids bezorgdheid van de latere Christelijke kerk: de citaten of toespelingen op deze tekst in de geschriften van Eusebius. Zoals hierboven is opgemerkt, citeert of verwijst Eusebius naar Matteüs 28:19 met de woorden: "maak discipelen van alle naties in Mijn naam." Dit wordt een aantal keer in zijn *Ecclesiastical History* (kerkelijke geschiedenis)²⁰ gevonden, maar er is meer dat gezegd moet worden. In de eerste plaats wist Eusebius van de driedelige zin in Matteüs 28:19. In zijn brief aan de kerk van Cesarea lezen we zijn geloofsbelijdenis in het licht van het Concilie van Nicea:

Wij geloven in Eén God, de Vader Almachtig, de Maker van alle zichtbare en onzichtbare dingen. En in Eén Heer, Jezus Christus, het Woord van God, God uit God, Licht uit Licht, Leven uit leven, Eniggeboren Zoon, eerstgeborene van ieder schepsel, van vóór alle leeftijden, geboren uit de Vader, door wie ook alle dingen gemaakt zijn, die voor onze redding vlees is geworden, en onder de mensen leefde, en leed, en de derde dag weer opstond, en opgevaren is naar de Vader, en zal wederkomen in heerlijkheid om de levenden en de doden te oordelen; En wij geloven ook in Eén Heilige Geest; geloven dat elk van Deze zijn en bestaan, de Vader echt Vader, en de Zoon echt Zoon en de Heilige Geest echt Heilige Geest, zoals ook onze Heer, Zijn discipelen uitzendend voor de prediking, zei: Ga, onderwijst al de volken, ze dopende in de Naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest. Met betrekking tot wie we vertrouwelijk bevestigen dat mits we houden, en mits we denken, en mits we vroeger hebben behouden, en we dit geloof tot de dood behouden, elke goddeloze ketterij vervloekend. Dat we dit ooit hebben gedacht vanuit ons hart en ziel, uit de tijd dat we ons herinneren, en nu gedenken en in waarheid zeggen, voor God de Almachtige en onze Heer Jezus Christus leggen we getuigenis af, in staat zijnde u door bewijzen te kunnen aantonen en te overtuigen, dat, zelfs in het verleden, dit onze overtuiging en prediking was.²¹ (mijn nadruk)

Secondly, the times that Eusebius does quote or allude to Matthew 28:19 without reference to the tripartite phrase are in contexts where his primary object is to show the necessity of making disciples in general, quoting only that part of Matthew 28:19 that fits his immediate purpose. That he does include the tripartite phrase in the context of a confession shows that he was aware of its presence in Matthew's text.

Thirdly, why are the quotes from Eusebius that leave off the tripartite phrase considered of greater weight than other Church Fathers who quote or allude to the text with the phrase? We may note the words of Justin (c. 100–165) in *I Apol.* 61.3:

they then perform the bath in the water, in the name of the Father of the universe and of our Savior Jesus Christ and of the Holy Spirit.

Though this is not a quote of the Matthew text, it certainly incorporates the same three names in the context of baptism. However, Ignatius (c. 35–107) clearly quotes our text in his Epistle to the Philadelphians, ix:

For those things which the prophets announced, saying, "Until He come for whom it is reserved, and He shall be the expectation of the Gentiles," (Gen 49:10) have been fulfilled in the Gospel, [our Lord saying,] "Go ye and teach all nations, baptizing them in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost." (Matt 28:19) All then are good together, the law, the prophets, the apostles, the whole company [of others] that have believed through them: only if we love one another.

Irenaeus (c. 130–200) likewise quotes Matthew 28:19 with the tripartite phrase in his *Against Heresies*:

And again, giving to the disciples the power of regeneration into God, He said to them, "Go and teach all nations, baptizing them in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost." (section xvii)

Note Tertullian (c. 160–225) as well:

Ten tweede, de tijden dat Eusebius citeert of naar Matteüs 28:19 verwijst zonder verwijzing naar de driedelige zin zijn in een context waar zijn primaire doel is om de noodzaak te laten zien van het maken van leerlingen in het algemeen, onder vermelding van alleen dat gedeelte van Matteüs 28:19 dat bij zijn onmiddellijk doel past. Dat hij onder meer de driedelige zinsnede in het kader van een belijdenis insluit, laat zien dat hij zich bewust was van haar aanwezigheid in de tekst van Matteüs.

Ten derde, waarom worden de citaten van Eusebius zonder de driedelige zin van groter gewicht beschouwd dan andere kerkvaders die de tekst met de zinsnede citeren of ernaar verwijzen? Wij mogen nota nemen van de woorden van Justin (ca. 100 - 165) in *I Apol.* 61.3:

toen deden ze het baden in het water, in de naam van de Vader van het universum en van onze Heiland Jezus Christus en van de Heilige Geest.

Hoewel dit niet een citaat van de Matteüs tekst is, bevat het zeker dezelfde drie namen in de context van de doop. Ignatius (ca. 35-107) citeert onze tekst echter duidelijk in zijn brief aan de inwoners van Philadelphia, ix:

Want die dingen welke de profeten aankondigden, zeggende: "Totdat Hij komt voor wie het bestemd is, en Hij zal de verwachting van de heidenen zijn," (Gen. 49:10), zijn vervuld in het Evangelie, [onze Heer zeggend,] "Gaat heen en onderwijst al de volken, hen dopende in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest." (Matt. 28:19) Allen zijn dan samen goed; de wet, de profeten, de apostelen, de hele gemeenschap [van anderen] die door hen geloofd hebben: alleen als wij elkaar liefhebben.

Irenaeus (ca. 130-200) citeert ook Matteüs 28:19 met de driedelige zin in zijn *Against Heresies (Tegen ketterijen)*:

En nogmaals, aan de discipelen de macht van regeneratie in God gevende, zeide Hij tot hen: "Ga en onderwijs alle naties, hen dopende in de naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest." (section xvii)

Neem ook nota van Tertullianus (ca. 160-225):

Accordingly, after one of these had been struck off, He commanded the eleven others, on His departure to the Father, to "go and teach all nations, who were to be baptized into the Father, and into the Son, and into the Holy Ghost." (*The Prescription Against Heretics*, xx)

We should also reckon with the fact that the *Didache* contains the tripartite phrase:

1 Now concerning baptism, baptize as follows: after you have reviewed all these things, baptize "in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit" in running water. 2 But if you have no running water, then baptize in some other water; and if you are not able to baptize in cold water, then do so in warm. 3 But if you have neither, then pour water on the head three times "in the name of Father and Son and Holy Spirit. (*Didache* 7:1-3)

A number of *Didache* scholars do not believe it quotes Matthew at this point, but that both the *Didache* and Matthew rely upon a common tradition.²² Furthermore, while the date of the *Didache* is debated, most scholars would put it between 90 and 120 CE with some suggesting an even earlier date. It therefore exists as an early witness to the tripartite phrase in connection with baptism, just as we have it in Matthew 28:19.

Given these data, it seems strange that the references to our text by Eusebius, leaving out the tripartite phrase, are given so much attention, especially since Eusebius lived c. 260-340 CE, well after the witness to the text of Matthew 28:19 by the earlier Church Fathers noted above. Even if his *Ecclesiastical History* relied upon earlier sources, there is nothing directly to substantiate the notion that he had in his possession an early copy of Matthew's Gospel that left off the tripartite formula. Further, the fact that Eusebius' style of quoting sources has been characterized as often "inexact" should caution us in giving too much weight to his allusions or quotations of Matthew 28:19.

We may also inquire into the work of commentators on Matthew's Gospel. Do the majority of modern commentators hold that the tripartite phrase of Matthew 28:19 is spurious to the Gospel itself and was added in the later centuries? It is not uncommon to hear that such is the case, but one is hard pressed to prove it.

Daarom, nadat een van deze was weggevallen, beval Hij de elf anderen, bij zijn vertrek naar de Vader, om " te gaan en alle volken te onderwijzen, die moesten worden gedoopt in de Vader, en in de Zoon en in de Heilige Geest." (*The Prescription Against Heretics - Het recept tegen ketterij*, xx)

We moeten ook rekening houden met het feit dat de *Didache* de driedelinge zinsnede bevat:

1 Nu met betrekking tot de doop, doop als volgt: nadat u al deze dingen hebt overlopen, doop "in de naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest" in stromend water. 2 Maar als je geen stromend water hebt, doop dan in een ander water, en als je niet in staat bent om in koud water te dopen, doe het dan in warm. 3 Maar als je geen van beide hebt, giet dan drie keer water op het hoofd "in de naam van de Vader en Zoon en Heilige Geest. (*Didache* 7:1-3)

Een aantal *Didache* geleerden geloof niet dat het op dit punt Matteüs citeert, maar dat zowel de *Didache* als Matteüs op een gemeenschappelijk traditie steunen.²² Bovendien, terwijl de datum van de *Didache* wordt betwist, plaatsen de meeste geleerden het tussen 90 en 120 n.Chr. met kans op een nog vroegere datum. Daarom geldt het als een vroege getuige van de driedelinge zin in verband met de doop, precies zoals we het in Matteüs 28:19 hebben.

Gezien deze gegevens, lijkt het vreemd dat de verwijzingen naar onze tekst door Eusebius, het weglaten van de driedelinge zin, zo veel aandacht krijgt, bijzonder omdat Eusebius ca. 260-340 n.Chr. leefde, lang na het getuigenis over de tekst van Matteüs 28:19 door de vroegere kerkvaders zoals hierboven vermeld. Zelfs als zijn *Ecclesiastical History* (*Kerkelijke Geschiedenis*) op oudere bronnen berust, is er niet meteen iets dat voedsel geeft aan de gedachte dat hij een vroeg exemplaar van het Evangelie van Matteüs in zijn bezit had, zonder de driedelinge formule. Verder, het feit dat Eusebius' stijl van bronnen citeren zo vaak als "onjuist" werd gekenmerkt, moet ons waarschuwen m.b.t. het te veel gewicht geven aan zijn verwijzingen of citaten van Matteüs 28:19. Wij kunnen ook onderzoek doen in het werk van de commentatoren op Matteüs' Evangelie. Houdt de meerderheid van de hedendaagse commentatoren eraan vast dat de driedelinge zin van Matteüs 28:19 onecht aan het Evangelie zelf is, en in de latere eeuwen werd toegevoegd? Het is niet ongebruikelijk om te horen dat dit het geval is, maar men komt in tijdsnood om het te bewijzen.

Besides the quotes given above from Tasker, Hagner, Carson, and Plummer, note the following excerpts from other well known commentaries on Matthew:

Christian baptism in Acts is also 'in[to] the name of', but it is always 'in[to] the name of Jesus' or some equivalent. In Paul, baptism is 'into Christ [Jesus]'. Matthew's 'Father, Son, and Holy Spirit' is quite distinctive. It is the Matthean use that predominated in later Christian baptismal practice. And this seems to have had a distorting effect on the understanding of Matthew's words. We cannot know whether the Matthean church used the words formulaically in baptism or not. But given the variations in NT language, clearly there was no agreed baptismal formula. And I think it unlikely that Matthew is reflecting the language of baptismal practice. In any case, our first task must be to understand the language in its present Matthean context and not in some putative context in baptismal practice. A large number of scholars have pronounced Matthew's language to be a foreign body in Matthew, but this judgment seems to be derived ultimately from reading the language in relation to a (later) baptismal context and not in relation to the Gospel. My concern is to seek to understand the Matthean language in the Matthean context.²³

Jesus goes on to speak of baptizing these new disciples "in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit." This expression has caused endless controversy among exegetes. There are two separate problems, the institution of baptism as a rite of initiation for disciples, and the use of the Trinitarian formula. On the former question it is pointed out that Jesus did not habitually engage in baptism as John the Baptist, for example, did. Throughout his ministry he did not call on his followers to baptize those who wished to become adherents. From this it is argued that baptism was a rite established by the church, and the command to continue it is viewed as having been read back onto the lips of Jesus. But against this is the fact that baptism was part of church life from the very first. On the Day of Pentecost Peter preached to the crowd in Jerusalem, and when they asked, "What shall we do, brother men?" he responded without consultation and without hesitation, "Repent and be baptized" (Acts 2:37-38). We have no knowledge of a time when the church was without baptism or unsure of baptism. It is difficult to explain this apart from a definite command of Jesus.

The words referring to the Trinity are another matter, but we must bear in mind that the faith mentioned in verse 18 "naturally issues in the concept of the Trinity" (Johnson). We must bear in mind as well that in the early church there are references to baptizing in the name of Jesus (e.g., Acts 8:16; 19:5). Bonnard notices this difficulty, but immediately adds,

Let - naast de hierboven gegeven citaten uit Tasker, Hagner, Carson, en Plummer - op de volgende fragmenten uit andere bekende commentaren op Matteüs:

De christelijke doop in Handelingen is ook 'in de naam van', maar het is altijd 'in de naam van Jezus' of iets dergelijks. Bij Paulus is de doop 'in Christus [Jezus]'. Matteüs' 'Vader, Zoon en Heilige Geest' is nogal onderscheidend. Het is het Matteüse gebruik dat in de latere christelijke dooppraktijk overheerste. En dit lijkt een verstrend effect te hebben gehad op het begrijpen van de woorden van Matteüs. We kunnen niet achterhalen of de Matteüse kerk bij het dopen de woorden formulegewijs gebruikte of niet. Maar gezien de verschillen in NT taal, was er duidelijk geen algemeen aanvaarde doopformule. En ik denk dat het onwaarschijnlijk is dat Matteüs de taal van de dooppraktijk weergeeft. In ieder geval, moet onze eerste taak zijn om de taal in de aanwezige context te begrijpen en Matthean niet in een of andere vermeende dooppraktijk context. Een groot aantal geleerden hebben uitgesproken dat Matteüs' taal een vreemd lichaam in Matteüs is, maar dit oordeel lijkt uiteindelijk te zijn afgeleid uit het lezen van de taal in relatie tot een (latere) doopcontext en niet m.b.t. het evangelie. Mijn zorg is te proberen de Matteüs taal te begrijpen in de Matteüs context.²³

Jezus gaat verder met te spreken over het dopen van deze nieuwe discipelen "in de naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest." Deze uitdrukking heeft tot eindeloze controverse geleid onder exegeten. Er zijn twee aparte problemen, de instelling van de doop als een introductieritueel voor discipelen, en het gebruik van de Drie-eenheidsformule. Voor de eerste vraag wordt erop gewezen dat Jezus gewoonlijk niet aan het dopen ging zoals Johannes de Doper, bijvoorbeeld, heeft gedaan. Doorheen zijn bediening heeft hij geen beroep op zijn volgelingen gedaan om degenen te dopen die aanhangers wilden worden. Uit dit wordt betoogd dat de doop een door de kerk ingestelde rite was, en de opdracht om ermee door te gaan, wordt beschouwd als achteraf toegeschreven aan de lippen van Jezus. Maar hiertegen is het feit dat de doop een onderdeel vanaf het begin van het kerkelijk leven was. Op de Dag van Pinksteren predikte Petrus tot de menigte in Jeruzalem, en toen ze vroegen: "Wat moeten wij doen, mannen broeders?" Antwoorde hij zonder overleg en zonder aarzeling: "Bekeert u en laat u dopen" (Hand. 2:37-38). Wij weten niet van een tijd dat de kerk zonder doop of onzeker van de doop was. Het is moeilijk om dit los van een duidelijke opdracht van Jezus te uit te leggen.

De woorden die naar de Drie-eenheid verwijzen is een andere zaak, maar we moeten in gedachten houden dat het geloof in vers 18 genoemd "natuurlijkheid uitstraalt in het concept van de Drie-eenheid" (Johnson). We moeten eveneens in gedachten houden en dat er in de vroege kerk verwijzingen zijn naar dopen in de naam van Jezus (bijv. Hand. 8:16; 19:5). Bonnard meldt dit probleem, maar voegt er onmiddellijk aan toe,

“one cannot doubt that the Trinitarian formula was already there in germ in Paul” (p. 416; similarly Allen remarks, “the conception Father, Son, and Holy Spirit is clearly as ancient as the Christian Society itself”). Such passages, however, may not give the formula used in baptizing, but be a short way of differentiating Christian baptism from the other baptisms in the ancient world.²⁴

εις τὸ ὄνομα κ.τ.λ. can mean ‘in the name of the Father and the name of the Son and the name of the Holy Spirit’ (cf. Justin, *I Apol.* 61). The difficulty with this, however, is that one might then expect τὰ ὀνόματα. The alternative is to suppose that the one divine name — the revealed name of power (Exod 3.13–15; Prov 8.10; Jub. 36.7) — has been shared by the Father with Jesus and the Spirit, and there are early texts which speak of the Father giving his name to Jesus (Jn 17.11; Phil 2.9; *Gos. Truth* 38.5–15). But we are unaware of comparable texts regarding the Spirit. We see no developed Trinitarianism in the First Gospel. But certainly later interpreters found in the baptismal formulation an implicit equality among Father, Son and Holy Spirit; so for instance Basil the Great, *Hom. Spir.* 10.24; 17.43²⁵

Father, ... Son, ... Holy Spirit. If we approach this verse with a fully developed post-Nicene orthodoxy in our minds, we shall be just as sympathetic to our sources as are those who find in this verse a highly sophisticated and much later stage of doctrinal formulation retrojected into the text. For all we know, such a saying may have stood in the now-lost ending of Mark. Even apart from such speculation, the concept of God as Father, Son, and Holy Spirit is clearly as old as the Messianic Community as it is known to us in the New Testament. Cf., for example, 1Cor 12:4–6; 2Cor 13:14; 1Pet 1:2; 1Jn 3:23–24. In Mark we have “Father” and “Son” so obviously antithetical that—allowing for Jewish beliefs about “the Spirit”—it plainly opened the way to trinitarian belief. The antithesis Father-Son is found in Matt 26:27 and is very common in John. But what is also common in John is the emphasis on the Paraclete, clearly represented as being neither Father nor Son. It seems plain from the early material in Acts that baptism was performed “in the name of” and also “into the name of” Jesus as Lord and Messiah. The mistake of so many writers on the New Testament lies in treating this saying as a liturgical formula (which it later became), and not as a description of what baptism accomplished. The evangelist, whom we must at least allow to have been familiar with the baptismal customs of the early Messianic Community, may well have added to *baptizing* *them* his own summary of what baptism accomplished.

“men kan er niet aan twijfelen dat de drieledige formule bij Paulus er al in de kiem aanwezig was” (blz. 416, en evenzo merkt Allen op, “de opvatting Vader, Zoon en Heilige Geest is duidelijk zo oud als de christelijke samenleving zelf”). Dergelijke passages kunnen echter niet de formule geven die bij dopen wordt gebruikt, maar een snelle manier om de christelijke doop te differentiëren van de andere dopen in de oude wereld.²⁴

εις τὸ ὄνομα κ.τ.λ. kan betekenen ‘in de naam van de Vader en de naam van de Zoon en de naam van de Heilige Geest’ (zie Justin, *I Apol.* 61). Het probleem hiermee is echter dat men dan zou kunnen verwachten τὰ ὀνόματα. Het alternatief is te veronderstellen dat de ene goddelijke naam - de geopenbaarde naam van de macht (Exod 3.13-15; Spr. 8,10; Jub. 36,7) - door de Vader met Jezus en de Geest werd gedeeld, en er zijn vroege teksten waarin sprake is van de Vader die zijn naam aan Jezus geeft (Joh 17.11; Phil 2.9; *Gos. Truth* 38.5-15). Maar we zijn niet op de hoogte van vergelijkbare teksten m.b.t. de Geest. We zien in het eerste Evangelie geen ontwikkelde Drie-eenheid. Maar zeker vonden latere tolken in de doopformulering een impliciete gelijkheid tussen Vader, Zoon en Heilige Geest; zo bijvoorbeeld Basilius de Grote, *Hom. Spir.* 10.24; 17.43²⁵

Vader, ... Zoon, ... Heilige Geest. Als we dit vers benaderen met een volledig ontwikkelde na-Nicea orthodoxie in onze gedachten, zullen we net zoveel sympathie voor onze bronnen hebben als die er in dit vers een zeer gesofisticeerde en van veel later stadium van leerstellige formulering in de tekst opnieuw ingebracht vinden. Voor zover we weten, kan zo’n een gezegde hebben gestaan in het nu verloren gegaan slotstuk van Marcus. Zelfs los van deze speculatie, is het begrip van God als Vader, Zoon en Heilige Geest duidelijk zo oud als de Messiaanse Gemeenschap, zoals het in het Nieuwe Testament bij ons bekend is. Vgl. bijv. 1Kor. 12:4-6; 2Kor.13:14; 1Pet.1:2; 1Joh. 3:23-24. In Marcus hebben wij “Vader” en “Zoon” zo duidelijk tegenstellend, zodat – de mogelijkheid gevend voor joodse opvattingen over “de Geest” - het duidelijk de weg naar drievuldigheid geloof opende. De tegenstelling Vader - Zoon wordt in Mat. 26:27 gevonden en is heel gebruikelijk in Johannes. Maar wat in Johannes ook gebruikelijk is, is de nadruk op de Voorspreker, duidelijk weergegeven als noch Vader noch Zoon zijnde. Uit het vroege materiaal in Handelingen lijkt het duidelijk dat de doop werd uitgevoerd “in de naam van” en ook “in de naam van” Jezus als Heer en Messias. De fout van zoveel schrijvers over het Nieuwe Testament ligt in het behandelen van dit woord als een liturgische formule (die het later werd), en niet als een beschrijving van wat de doop verricht. De evangelist, die wij op zijn minst moeten gunnen van met de doopgewoonten van de vroege Messiaanse Gemeenschap vertrouwd te zijn, kan goed *hen dopend* toegevoegd hebben aan zijn eigen samenvatting van wat de doop verricht.

It is as well to remember that the *Didache* also has this summary of baptism (*Didache* vii) and its reference to “running water” reflects an earlier Essene preoccupation.²⁶

To these may be added the comments of Rudolf Schnackenburg (*The Gospel of Matthew*), H. A. W. Meyer (*Commentary on the New Testament*, Willoughby Allen (original *Matthew* in the ICC), J. P. Lange (*Critical, Doctrinal and Homiletical Commentary on the New Testament*), Adam Clarke (*The New Testament of our Lord and Savior Jesus Christ*), J. B. Lightfoot (*A Commentary on the New Testament from the Talmud and Hebraica*), A. B. Bruce (*Expositor's Greek Testament*), Henry Alford (*The Greek Testament*), all of whom affirm the tripartite phrase as original to Matthew's Gospel. We may add to these commentators remarks in various works by other scholars: Eckhard Schnabel (*Early Christian Mission*), N. T. Wright (*The Resurrection of the Son of God*), Jacob Van Bruggen (*Jesus the Son of God*), Kurt Niederwimmer (*The Didache* [Hermeneia]), James D. G. Dunn (*Christology in the Making*), Simon Gathercole (*The Pre-existent Son*), and the list could go on.

The question, then, is how the tripartite phrase could be suspect as spurious in the first place? Since there is not one scrap of manuscript evidence to suggest any variants in regard to the phrase, nor do any of the early versions exclude it; since a number of the early Church Fathers quote the verse with the tripartite phrase; and since Eusebius, who does quote a shorter version, also quotes the full version with the phrase, we have no real reason to question its authenticity. It would appear that those who do question its authenticity do so on the grounds that (1) it represents a trinitarian baptismal formula which developed later, in the 2nd Century or beyond, and (2) the consistent baptismal formula in Acts does employ the name of Yeshua alone. But we have shown that there is no necessity to see a “baptismal formula” in Matthew 28:19, nor some kind of developed “trinitarianism,” notwithstanding that some have tried to read these later developments back into the text. But this is not the heart of the issue.

Assessments of whether a given text is authentic or not should be made on the extant manuscript evidence, not on one's theological presumptions or propensities.

Het is goed om te onthouden dat de *Didache* ook deze samenvatting van de doop heeft (*Didache* vii) en de verwijzing naar "stromend water" weerspiegelt een vroeger Essene vooroordeel.²⁶

Hieraan kunnen de opmerkingen worden toegevoegd van Rudolf Schnackenburg (*The Gospel of Matthew*), H. A. W. Meyer (*Commentary on the New Testament*, Willoughby Allen (original *Matthew* in the ICC), J. P. Lange (*Critical, Doctrinal and Homiletical Commentary on the New Testament*), Adam Clarke (*The New Testament of our Lord and Savior Jesus Christ*), J. B. Lightfoot (*A Commentary on the New Testament from the Talmud and Hebraica*), A. B. Bruce (*Expositor's Greek Testament*), Henry Alford (*The Greek Testament*), allen die de drieledige zin bevestigen als origineel aan het Matteüs-evangelie. Wij kunnen aan deze commentatoren de opmerkingen toevoegen in diverse werken van andere geleerden: Eckhard Schnabel (*Early Christian Mission*), N. T. Wright (*The Resurrection of the Son of God*), Jacob Van Bruggen (*Jesus the Son of God*), Kurt Niederwimmer (*The Didache* [Hermeneia]), James D. G. Dunn (*Christology in the Making*), Simon Gathercole (*The Pre-existent Son*), en dat is lang nog niet alles.

De vraag is dan hoe men in de eerste plaats van de drieledige zin zou kunnen denken dat die fout is? Aangezien er geen restje bewijs uit de manuscripten bestaat om enige variant met betrekking tot de zin te veronderstellen, noch dat geen enkele van de vroege versies die zin uitsluiten; aangezien een aantal van de vroege kerkvaders het vers met de drieledige zin citeren; en aangezien Eusebius, die een kortere versie geeft, ook de volledige versie met de zinsnede citeert, hebben we geen echte reden om de echtheid ervan in vraag te stellen. Het lijkt erop dat degenen die zijn authenticiteit in vraag stellen, dit doen op grond van het feit dat (1) het een drieledige doopformule is die zich later ontwikkelde, in de 2de eeuw of daarbuiten, en (2) de consequente doopformule in het boek Handelingen de naam van Yeshua alleen toepast. Maar we hebben aangetoond dat er geen noodzaak is om een "doopformule" in Matteüs 28:19 te zien, noch een soort ontwikkeld "driedeligheid," ondanks het feit dat sommigen hebben geprobeerd om deze latere ontwikkelingen terug in de tekst te lezen. Maar dit is niet de kern van de zaak. Evaluaties van de vraag of een bepaalde tekst authentiek is of niet zou moeten gebeuren op bewijs uit bestaande manuscripten, niet op iemands theologische vermoedens of voorkeuren.

Those who find themselves opposed to the later trinitarian doctrines formulated by the Christian Church may easily suspect Matthew 28:19 of saying something it actually does not.

Reading the text with antitrinitarian glasses hampers objectivity. As noted above, there is no reason to think that Matthew's tripartite phrase flows from a developed trinitarianism. The juxtapositioning of titles such as "Father" or "God" with "Son" or "Yeshua/Messiah" and "Spirit" or "Holy Spirit" is common in the Apostolic Scriptures. We may note the following by way of example:

1Cor. 12:4 Now there are varieties of gifts, but the same Spirit. 5 And there are varieties of ministries, and the same Lord. 6 There are varieties of effects, but the same God who works all things in all persons.
2Cor. 13:14 The grace of the Lord Yeshua Messiah, and the love of God, and the fellowship of the Holy Spirit, be with you all.
Eph. 4:4 There is one body and one Spirit, just as also you were called in one hope of your calling; 5 one Lord, one faith, one baptism, 6 one God and Father of all who is over all and through all and in all.
2Th. 2:13 But we should always give thanks to God for you, brethren beloved by the Lord, because God has chosen you from the beginning for salvation through sanctification by the Spirit and faith in the truth. 14 It was for this He called you through our gospel, that you may gain the glory of our Lord Yeshua Messiah.
1Pet. 1:2 according to the foreknowledge of God the Father, by the sanctifying work of the Spirit, to obey Yeshua Messiah and be sprinkled with His blood: May grace and peace be yours in the fullest measure.

Furthermore, it seems highly probable that the Pauline texts quoted above were all written at a time roughly contemporary with (or perhaps even prior to) the writing of the Gospels. This being the case, we should not be overly concerned to find "Father," "Son," and "Holy Spirit" in Matthew's text, as though to do so requires some kind of explanation. Surely the philosophical and ontological trinitarian formulations appeared centuries later than the writing of Matthew's Gospel, but the acknowledgment of the Father and Son relationship taught by Yeshua Himself, along with the present, active work of the Spirit, certainly was an early phenomenon among the disciples of our Master.

Degenen die niet voor de latere Drievuldigheidsleerstellingen door de christelijke kerk geformuleerd kunnen gemakkelijk Mattheüs 28:19 verdenken van iets te zeggen wat het eigenlijk niet zegt.

De tekst lezen met een anti-drievuldigheidsbril belemmert objectiviteit. Zoals hierboven opgemerkt, is er geen reden om te denken dat de drieledige zin van Mattheüs voortkomt uit een ontwikkelde Drievuldigheidsleer. Het naast elkaar vermelden van titels als "Vader" of "God" met "Zoon" of "Yeshua/Messias" en "Geest" of "Heilige Geest" is gebruikelijk in de Apostolische Schriften. Wij kunnen het volgende bij wijze van voorbeeld opmerken (uit Statenvertaling):

1Cor. 12:4 En er is verscheidenheid der gaven, doch het is dezelfde Geest; 5 En er is verscheidenheid der bedieningen, en het is dezelfde Heere; 6 En er is verscheidenheid der werkingen, doch het is dezelfde God, Die alles in allen werkt.
2Cor. 13:14 De genade van den Heere Jezus Christus, en de liefde van God, en de gemeenschap des Heiligen Geestes, zij met u allen. Amen.
Ef. 4:4 Een lichaam is het, en een Geest, gelijkerwijs gij ook geroepen zijt tot een hoop uwer roeping; 5 Een Heere, een geloof, een doop, 6 Een God en Vader van allen, Die daar is boven allen, en door allen, en in u allen.
2Tess. 2:13 Maar wij zijn schuldig altijd God te danken over u, broeders, die van den Heere bemind zijt, dat u God van den beginne verkoren heeft tot zaligheid, in heiligmaking des Geestes, en geloof der waarheid; 14 Waartoe Hij u geroepen heeft door ons Evangelie, tot verkrijging der heerlijkheid van onzen Heere Jezus Christus.
1Petr. 1:2 Den uitverkorenen naar de voorkennis van God den Vader, in de heiligmaking des Geestes, tot gehoorzaamheid en besprenging des bloeds van Jezus Christus; genade en vrede zij u vermenigvuldigd.

Bovendien lijkt het zeer waarschijnlijk dat de Paulinische teksten hierboven vermeld allemaal ongeveer gelijktijdig met (of misschien zelfs vóór) het schrijven van de evangeliën geschreven waren. Dit gezegd zijnde, moeten we niet overdreven bezorgd zijn om "Vader", "Zoon" en "Heilige Geest" in de tekst van Mattheüs, te vinden alsof zo te doen enige vorm van uitleg vereist. De filosofische en ontologische drieledige formuleringen verscheen zeker eeuwen later dan het schrijven van het Mattheüs evangelie, maar de erkenning van de Vader en Zoon relatie door Yeshua zelf onderwezen, samen met het huidige, actieve werk van de Geest, was zeker een vroegtijdig verschijnsel onder de discipelen van onze Meester.

Therefore, for Matthew to record the words of Yeshua that commissioned His disciples to baptize Gentile believers “into the name of the Father, Son, and Holy Spirit” must, at the minimum, mean that such Gentile believers were to acknowledge their new relationship with the God of Israel, obtained through the coming of His Son as Messiah, and made real or powerful through the inner working of the Spirit. If we can read Matthew’s words without imposing upon them the christological debates of the later centuries, we can accept them at face value without having to find some supposed textual reason to dismiss them.

Daarom moet voor Matteüs het optekenen van de woorden van Yeshua, die Zijn discipelen opdroeg om niet-Joodse gelovigen te dopen "in de naam van de Vader, Zoon en Heilige Geest" minstens betekenen dat dergelijk niet-Joodse geloof hun nieuwe relatie met de God van Israël moest erkennen, verkregen door de komst van Zijn Zoon als de Messias, en echt of krachtig gemaakt door de innerlijke werking van de Geest. Als we de woorden van Matteüs lezen zonder daarop de christologische debatten van de latere eeuwen te leggen, kunnen we ze accepteren tegen de nominale waarde, zonder een of andere veronderstelde tekstuele reden te moeten zoeken om ze te negeren.

Voetnoten

1. Donald A. Hagner, *Matthew 14–28*, vol 33b in *The Word Bible Commentary* (Word, 1995), pp. 887–88.
2. *Ibid.*, p. 888.
3. see <http://www.apostolic.net/biblicalstudies/matt2819-willis.htm>, accessed 12/25/06.
4. R. V. G. Tasker, *The Gospel According to St. Matthew* in Tasker, ed., *Tyndale New Testament Commentaries* (Eerdmans, 1961)
5. *Ibid.*, p. 275.
6. James Hastings, ed., *A Dictionary of the Bible* 4 vols (Scribners, 1905), 1.241–42.
7. *Ibid.*
8. J. C. Lambert, “Sacraments” in James Orr, ed., *The International Standard Bible Encyclopedia* (1915).
9. A number of other similar deceptions are part of Willis’ internet page on Matt 28:19, but the few listed here should give the reader sufficient pause in re-lying upon anything this author presents.
10. One need only search the internet for “Matthew 28:19” to see the manner in which irresponsible misinformation and malicious deception has been multiplied upon unsuspecting readers. Such a state of affairs should strengthen our resolve
11. Rudolph Bultmann, *Theology of the New Testament* 2 vols (Scribners, 1951), 1.133–34.
12. D. A. Carson, “Matthew” in Frank Gaebelien, ed., *The Expositor’s Bible Commentary* 12 vols. (Zondervan, 1990), 8.598.
13. That such is the case may be seen by the fact that Bart Ehrman in his *The Orthodox Corruption of Scripture* (Oxford, 1993) does not mention anything about the textual corruption of Matt 28:19 for the obvious reason that no textual variants exist in the Greek manuscripts regarding the tripartite phrase. Since it is his purpose in this work to show that the christological debates of the later centuries introduced theologically driven variants to enter the text, had any such variants existed for Matthew 28:19, he doubtlessly would have included them.
14. Alfred Plummer, *An Exegetical Commentary on the Gospel According to S. Matthew* (James Family Reprint, n.d.), p. 432.
15. George Howard, “A Note on the Short Ending of Matthew.” *HTR* 81 (1988) 117–20. Also note his remarks to this effect in *Hebrew Gospel of Matthew* (Mercer, 1995), pp. 192–194.
16. This article, however, was amply refuted by E. Riggenbach (*Der Trinitarische Taufbefehl Matt. 28:19* [Gutersloh: C. Bertelsmann, 1901]) who showed that the *Didache* used both a short and tripartite liturgical formula (cf. 7.1, 3; 9.3; 10.2).
17. Shlomo Pines, *The Jewish Christians of the Early Centuries of Christianity according to a New Source*, Proceedings of the Israel Academy of Sciences and Humanities 2/13 (Jerusalem: Central Press, 1966).
18. David Flusser, “The Conclusion of Matthew in a New Jewish-Christian Source,” *ASTI* 5(1967), 110–20.
19. See Howard, *Hebrew Gospel of Matthew*, Op. cit., p. 193, n. 37.
20. e.g., *Ecc. Hist.* III.5.ii; X.16.viii. Davies and Allison (*Matthew in The International Critical Commentary*, 3 vols [T&T Clark, 1997], 3.684, n. 41) indicate that Eusebius’ allusions to or quotes of Matthew 28:19 in this fashion occur 16 times. However, B. J. Hubbard (*The Matthean Redaction of a Primitive Apostolic Commissioning*, SBLDS 19, [Missoula, 1974], pp. 151–75) shows Eusebius’ habit “of “quoting the NT inexactly and of combining or at least grouping in close proximity passages which relate in some way to each other.”
21. Document E in *The Ecclesiastical History of Eusebius Pamphilus* (Baker Book House, 1955), Appendix on the Council of Nice, p. 43ff.
22. See Kurt Niederwimmer, *The Didache in Hermeneia* (Fortress, 1998), pp. 126–27, and p. 126, n. 11; Willy Rordorf, “Baptism According to the Didache” in Jonathan A. Draper, ed., *The Didache in Modern Research* (Brill, 1996), pp. 217–18.
23. John Nolland, *Matthew* in Marshall and Hagner, eds., *The New International Greek Testament Commentary* (Eerdmans, 2005), p. 1268.
24. Leon Morris, *Matthew in The Pillar New Testament Commentary* (Eerdmans, 1992), ad loc, Matthew 28:19.
25. W. D. Davies and D. C. Allison, *Matthew* 3 vols in *The International Critical Commentary* (T&T Clark, 1997), 3.685–86.
26. W. F. Albright and C. S. Mann, *Matthew* in Albright and Freedman, eds. *The Anchor Bible* (Doubleday, 1971), pp. 362–63.